

O reinterpretare a pluralismului din perspectivă creștină

ABOUT THE AUTHOR:

Lecturer, Ph.D., Department of Philosophy, Faculty of History and Philosophy, “Dunarea de Jos” University, Galati, Romania.

Abstract: This paper attempts at giving a definition of pluralism from a Christian point of view, concerning the construction of a Christian identity of Europe. The sources of the article range from the Economic Chart and the dialogue between Habermas and cardinal Ratzinger, to the beliefs of a Lutheran bishop, to the orthodox ecclesiology of one of the New Testament and to the reconciliation between the Catholics and the Orthodox believers.

Evenimentul, cu oarecare impact la nivelul opiniei publice internaționale, prezent în conștiința mea acum, când alcătuiesc acest text, se referă la Rocco Butiglione, candidatul desemnat la postul de comisar european pentru Comisia de Securitate, Justiție și Libertăți, și are în vedere exprimarea publică a convingerilor sale religioase¹, afirmând că “homosexualitatea este un păcat”, iar sensul unei căsătorii este “de a permite femeilor să aibă copii și să fie protejate de bărbați”. Cei care au votat

KEY WORDS:

Christian identity, pluralism, European identity, Habermas-Ratzinger dialogue.

împotriva candidaturii comisarului european au argumentat că există pericolul discriminării pe motive sexuale a unei minorități². Rocco Buttiglione a replicat că ar putea să renunțe la candidatură decât să fie discriminat din cauză că este catolic. El a argumentat că opiniile sale religioase nu pot constitui o piedică în activitatea din cadrul Comisiei, atâta vreme cât problema homosexualității este considerată una teologică, fără ca această orientare sexuală să fie considerată un delict.

Acestea sunt faptele unei istorii prezente sau recente, în care asistăm la construirea, cu o repeziciune de neimaginat acum, poate, cincizeci de ani, a unei entități politice, economice, administrative și, nu în ultimul rând, culturale, o istorie care a consemnat, pe rând, apariția noțiunii de “cetățenie europeană”³, elaborarea unei Carte a Drepturilor Fundamentale a Uniunii Europene⁴ și adoptarea Constituției Uniunii Europene din 18 iunie 2004. Trebuie menționat faptul că textul Cartei Drepturilor Fundamentale face referire la libertatea de gândire, de conștiință și de religie (la capitolul despre Libertate) și proclamă principiul diversității culturale, religioase și lingvistice și pe cel al interzicerii discriminării (capitolul despre Egalitate). Sunt create, astfel, condițiile în vederea recunoașterii unui nou spațiu al diversității culturale și religioase, care concurează în demnitate cu spațiul american. Modelul este împrumutat, într-o oarecare măsură, de peste ocean, deodată chiar și cu principiul “corectitudinii”, aplicat în Statele Unite uneori fără discernământ și cu puterea unei doctrine autoritariste. Oricum, Europa reprezintă spațiul existenței unui dialog în care, deși mai sunt uneori

manifeste încrâncenări și sincope, părțile au posibilitatea să-și facă cunoscute opiniile⁵, într-o cultură a dezbaterii angajate și libere, a multitudinii interpretărilor și a argumentării.

În condițiile determinate, în primul rând, de considerente politice și economice, creștinismul este chemat la o reevaluare a poziției lui în spațiul european al tradițiilor culturale și religioase. În particular, Biserica Ortodoxă este nevoită să opereze la o schimbare în cea ce privește dialogul cu celelalte confesiuni creștine, în sensul dublării dialogului ecumenic care se desfășoară de câteva zeci de ani în cadrul Consiliului Ecumenic. Inițiativa ortodoxă trebuie să se materializeze, mai întâi, în relații restrânse, la nivel de teologi, pentru ca, ulterior, dar într-un timp relativ scurt, reclamat de ritmul alert al schimbărilor care se petrec în dimensiunea laică, să poată fi stabilită o strategie comună și un discurs unitar care să răspundă noilor standarde europene. Acest dialog are șansa de a arăta că integrarea europeană și cristalizarea unei identități europene comportă și alte aspecte decât cele economice, politice, administrative. Uniunea Europeană, de la cele dintâi proiecte și până la concretizarea lor cea mai complexă a fost înțeleasă drept un organism în care cele trei dimensiuni au fost considerate suficiente. Acum, au remarcat-o multe voci, fie aparținând intelectualității creștine, fie autorităților religioase, Europa are nevoie de un suflet, iar acest suflet poate fi dat de religie. “Aceasta este cheia către inima Europei”, remarca Gerhard Maier⁶, care, comentând mai sus citatul articol 51, afirmă că Uniunea Europeană recunoaște contribuția Bisericilor creștine la construirea noii Europe,

angajându-se la un dialog deschis, transparent și constant cu religia. Episcopul lutheran remarcă faptul că, odată cu reconturarea noii hărți europene a religiilor, în care nu vor mai fi valabile vechile împărțiri confesionale și religioase, este necesară existența unei mărturii creștine comune care să plece de la autoritatea de necontestat pentru nici una dintre denominațiunile creștine, a Bibliei. Această mărturie nu trebuie limitată la o “contribuție culturală”; dimpotrivă, sarcina creștinismului la formarea noii Europe constă în “propovăduirea împreună a Evangheliei, prin cuvânt și faptă, pentru binele tuturor oamenilor” (Carta Ecumenică, semnată la 22 aprilie 2001, art. 2). Această sarcină se impune cu atât mai limpede cu cât Europa se află în fața unor provocări fără precedent, determinate, bunăoară, de liberalizarea moralei și de evoluția tehnologică (clonare, eutanasiu, concepția in vitro ș.a.). Un alt aspect al mărturiei ține de dimensiunea universală a religiei care, în cazul creștinismului, este afirmată în inseparabilitatea dintre persoana lui Hristos, Logosul întrupat, și Adevăr. Această dimensiune universală a creștinismului trebuie dezvoltată din perspectiva dialogului interreligios, pentru că “fără o teologie argumentativă, capabilă de dialog și care să lucreze în plan științific, va fi dificil ca în această Europă multiculturală și multireligioasă să se intermedieze cunoașterea credinței creștine”⁷.

Mărturia comună se întemeiază pe “koinonia” (comuniunea) în Hristos și, în acest caz, trebuie recunoscută necesitatea unei alianțe spirituale ca antidot la indiferentism și la relativism. Dar dovada cea mai puternică în ceea ce privește conștiința necesității unei mărturii comune într-o Europă unită

îl reprezintă articolul 7 al Cartei Ecumenice: “pe baza credinței noastre creștine, noi milităm pentru o Europă umană și socială, în care să fie respectate drepturile omului și principiile de bază ale păcii, dreptății, libertății, toleranței, participării și solidarității”.

Evident, discursul teologului lutheran este unul modern, deschis tuturor sugestiilor unei lumi în plin proces de globalizare, care are avantajele (circulația informației, mijloace moderne de comunicare) și dezavantaje (atomizarea, iresponsabilizarea relațiilor interumane).

Totuși, trebuie recunoscut că valorile creștine pierd teren în fața unui mod de viață tot mai îndepărtat de modelul hristic, mod de viață care și-a făcut simțită prezenta prin separarea bisericii de stat, prin laicizarea și secularizarea tot mai accentuată a existenței. Creștinismul este, astfel, chemat la toleranță, o toleranță activă diferită de cea pe care o impunea Iosif al II-lea prin Edictul său celebru din 1782, în Sfântul Imperiu Roman de Națiune Germană. Toleranța laică este expresie a forței, nu a slăbiciunii: “Ea nu înseamnă recunoașterea aceluiași drepturi pentru cei care gândesc altfel. Ceea ce se tolerează se limitează la sfera vieții particulare și interioare și la libertatea exercitării cultului propriu”⁸. Toleranța religioasă acordă libertate deplină persoanei umane, considerând, pe de o parte, că omul este supus greșelii și, pe de altă parte, că este perfectibil⁹. Tocmai acest ideal al perfectibilității umane îl așează creștinismul în centrul mesajului său și tocmai acest ideal procură și rațiunea suficientă în vederea unui misionarism continuu.

În acest context apare întrebarea dacă statele democratice se pot susține singure, prin resursele laice sau este nevoie să se recurgă și la alte resurse, culturale și religioase, iar răspunsul la această întrebare dezvăluie calea pe care va trebui clarificat raportul culturii și al religiei la structurile democrației europene și raportul tradițiilor culturale și religioase una la cealaltă. Reluând, în cadrul Simpozionului *Aspecte creștine ale identității europene* (22-23 octombrie 2004, Facultatea de Teologie Romano-Catolică, Cluj) discuția dintre Cardinalul Ratzinger și Jurgen Habermas despre fundamentele prepolitice ale statului democratic, profesorul Andrei Marga afirmă că democrația nu va putea supraviețui dacă nu va interveni creștinismul ca nouă sursă de motivare. În dialogul dintre filosoful german și cardinalul romano-catolic¹⁰, este formulată întrebarea asupra necesității fundamentelor morale ale societăților noastre pluraliste. Cu această ocazie, Jurgen Habermas arată că o societate secularizată și democratică trebuie să țină seama, în numele pluralismului, de viziunea religiei asupra valorii vieții și demnității morții, pentru că într-o societate laică poate fi admisă, în spațiul public, importanța rațiunii religioase. Ideea poate fi dezvoltată până la afirmația că, în relația ei cu o religie, autoritatea seculară (demarcată riguros de dimensiunea religioasă) trebuie să accepte și să respecte ca atare ceea ce religia recunoaște drept revelat. Această afirmație determină, alături de principiul secular al lipsei de preeminență sau al exemplarității, o sumară configurare asupra modului în care funcționează o societate pluralistă. De aici și sensul toleranței religioase, în viziune seculară, nu

este de a compatibiliza religiile tradiționale între ele și nici de a le schimba percepția propriei unicități.

La rândul lui, cardinalul Ratzinger recunoaște că argumentul naturii atât de des folosit în teologia catolică este tocit, acceptând că teologia nu mai poate ignora demersurile filosofiei pentru că, lipsită de rațiune, se apropie de fundamentalism și ar trebui evitată.

Identitatea creștină a Europei rămâne să se realizeze în jurul valorilor creștine comune, a căror aplicabilitate nu trebuie să ignore nici spațiul privat, nici spațiul public. Despre aceasta Cardinalul Ratzinger nota: “ceea ce este pur real, fără idei directe morale, nu poate să atragă; în același mod, ceea ce este unic ideal, fără conținut politic concret, rămâne fără efect și gol”¹¹. O identitate creștină europeană se poate construi pornind de la credința comună în Hristos ca Dumnezeu întrupat, credință care dă creștinilor posibilitatea de a se cunoaște mai bine unii pe alții și de a se respecta mai mult, pregătind astfel drumul unității lor. Acțiunile sociale comune se vor constitui într-o mărturie către lume, o *mărturie în lucrare*, un ecumenism social, fără a înlocui idealul ecumenismului eclezial al unității într-o singură Biserică.

O perspectivă fecundă din care pluralismul poate căpăta noi valențe semantice este cea culturală, conform căreia catolicismul, protestantismul și ortodoxia sunt înțelese drept *variante stilistice* ale Europei. Astfel privind, Europa este o construcție creștină unitară în structura căreia nu pot exista fracturi și șocuri, iar Iisus Hristos devine “modelul absolut salvator și indispensabil pentru o lume civilizată europeană”¹². Chiar primul mileniu, cu

toate controversile teologice-culturale, trebuie văzut nu atât din perspectivă conflictului sau incompatibilităților teologice dintre Orient și Occident, cât din perspectiva unui „pluralism al formulărilor teologice, un pluralism care nu cunoaște reducerea la uniformitate”¹³. Această viziune pluralistă asupra *oikumenei* creștine, oferă o altă posibilitate de a înțelege tensiunea culturală și doctrinară în care se vor afla, la un moment dat, cele două părți ale creștinismului european de la Schismă (1054) până în 1968, odată cu ridicarea anatemelor: „Abia în momentul în care uniformitatea începe să se impună, pozițiile teologice încep să devină neîndurătoare prin adăugarea unei încărcături afective”¹⁴. Relația dintre cele două biserici Ortodoxă și Catolică este una complementară și ar putea constitui un model pentru definirea actuală a pluralismului european, în care părțile sunt considerate ca parteneri de dialog¹⁵. Prin această interpretare, Scrima emite (chiar dacă acum 40 de ani) o concepție a unității pe care, mai întâi, a experimentat-o, dar nu oricum, ci marcat de conștiința necesității profunde a acestei unități. Pentru împlinirea ei, Ortodoxia redescoperă Occidentului înțelegerea Bisericii drept „comunitatea a tuturor credincioșilor” în care se face simțită lucrarea lui Hristos Cel Înviat¹⁶, iar această unitate nu trebuie atât creată, cât reactualizată între acești interlocutori. Scrima schițează o ecleziologie a comuniunii (*koinonia*), caracterizată de un pluralism tainic și istoric, în care relația dintre Ortodoxie și Catolicism se înfățișează ca model teonomic al unei comunități europene.

În această ipostază fiind, creștinismul va reuși să reactualizeze relația cu lumea, redescoperind sensul fundamental al acestei relații și fără a rămâne tributار unor dihotomii (activism-spiritualitate, pesimism-optimism, progresism-tradiționalism) pe cât de false, pe atât de păguboase, care și-au pus amprenta pe chipul actual al lumii noastre. Pledoaria aceasta pentru un pluralism de inspirație creștină pleacă de la presupuziția existenței, încă, a unei *Europe spirituale*, care, după toate semnele, va fi din ce în ce mai ignorată. Dimensiunea aceasta, fundamentală pentru istoria ideii europene, trebuie redescoperită, iar perspectiva creștină poate aduce o contribuție deloc de neglijat și, prin afirmarea căreia, unii reprezentanți ai autorității religioase sau dintre intelectualii creștini se pot elibera de complexul persecuției și de sentimentul ghețozării, născătoare, precum s-a văzut adeseori în istoria recentă, de reacții care, pentru menținerea dialogului cu ”celălalt” și a conștiinței identitare, nu duc, în afara asocierii cu o gândire de inspirație fundamentalistă, la nimic pozitiv.

Note

¹ Este cunoscut faptul că Buttiglione este apropiat al Vaticanului, prieten intim al Papei Ioan Paul al II-lea.

² Același motiv a fost invocat și cu ocazia disputei, destul de aprinse și încă neîncheiate, în jurul articolului 51 din Constituția Europeană, care nu făcea referire la moștenirea creștină a continentului european, fiind, în schimb, menționate, ”civilizațiile elene și romane” și ”curente filosofice ale epocii Luminilor”. Cu această

ocazie, cardinalul Tucci, președintele postului Radio Vatican regreta că “textul nu a avut curajul să recunoască faptul istoric al influenței creștinismului asupra culturii europene”. Replica apărătorilor laicității a fost aceea că “A dori cu orice preț să faci din religie un element, un criteriu, un parametru de apartenență la Europa mi se pare că ține aproape de intoleranță” (Louis Michel, comisar european), considerându-se că citarea “moștenirii creștine” ar fi calul troian pe care creștinismul l-ar folosi, într-un viitor mai mult sau mai puțin îndepărtat, pentru a recupera influența pierdută în urma separării religiei de stat și a procesului desacralizării.

³ Tratatul de la Maastricht, 1992.

⁴ Decisă în cadrul reuniunii de la Koln din 3-4 iunie 1999 și proclamată de Comisia Europeană, Parlamentul European și Consiliul Uniunii Europene, urmare a Consiliului European din 7 decembrie de la Nisa.

⁵ În discuția legată de Articolul 51 al Constituției Europene, intervenea, la un moment dat, chiar Papa Ioan Paul al II-lea care mulțumea Poloniei care “a apărut cu credință, în instituțiile europene, rădăcinile creștine ale continentului nostru, din care s-au născut cultura și progresul civil al zilelor noastre”.

⁶ Episcopul lutheran de Wurtemberg a afirmat aceasta la 7 octombrie 2004, cu ocazia decernării titlului de Profesor Onorific al Universității “Dunărea de Jos” din Galați. Cu această ocazie, Gerhard Maier a susținut o conferință cu tema “Mărturie creștină comună într-o Europă unită”, pe care o vom valorifica în cele de mai jos.

⁷ “Mărturie creștină comună într-o Europă unită”.

⁸ Hans Georg Gadamer, *Elogiul teoriei. Moștenirea Europei*, Editura Polirom, 1999, p. 79-80. În alt loc, Gadamer afirmă: “Omul de stat poate proclama toleranța generală în ce privește chestiunile religioase, din indiferență față de religie sau din scepticism, cum va fi procedat scepticul luminat de pe tronul Prusiei. N-o face din slăbiciune, ci din tăria pe care i-o conferă conștiința sa civică și încrederea în conștiința civică a supușilor săi” (*op. cit.*, p. 86).

⁹ Acest principiu al toleranței religioase este formulat de către Sfinții Părinți creștini în afirmația: “urăsc păcatul, nu pe păcătos”.

¹⁰ Textul este publicat sub titlul *Les fondements prépolitiques de l'Etat démocratique* în revista *Esprit* - n°7, iulie, 2004. Întâlnirea avut loc la Munchen, în ianuarie 2004.

¹¹ Vezi *Kirche, Oekumene und Politik* (cf. trad. din franceză, Ed. Fayard 1987, p. 292); apud. † Jean-Claude Perisset, Nunțiu Apostolic, *Congresul despre familie și viață*, București, Palatul Patriarhal, 25-27 septembrie 2001 (în http://www.crestinism-ortodox.ro/html/11/11b_congresul_despre_familie_si_viata.html

¹² Al. Paleologu, *Moștenirea creștină a Europei*, Editura Eikon, 2003, Cluj Napoca, p. 123.

¹³ Andre Scrima, *Duhul Sfânt și unitatea Bisericii*, Editura Anastasia, 2004, p. 92.

¹⁴ *ibidem*, p. 92.

¹⁵ *ibidem*, p. 94.

¹⁶ *ibidem*, p. 103.